

**ТЕНДЕНЦІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО
РИНКУ В УКРАЇНІ**

АНОТАЦІЯ

наукової роботи під шифром «Розвиток страхування»

Наукова робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел (24 позиції). Обсяг роботи 29 сторінок. Загальний обсяг роботи 32 сторінки. Робота містить 13 рисунків і 7 таблиць.

Соціально-економічний розвиток будь-якої держави супроводжується впливом екзогенних і ендогенних ризиків. З метою їх запобігання або мінімізації у світовій практиці використовують страхування, що не лише забезпечує відшкодування збитків унаслідок настання конкретних страхових випадків, а й є важливим чинником стимулювання національної економіки, ділової активності господарюючих суб'єктів, оскільки створює для всіх учасників рівні права, можливість отримати вигоду, бажання ризикувати та надає впевненості у розвитку підприємницької діяльності.

В роботі проведено дослідження щодо обґрунтування теоретичних та прикладних засад розвитку ринку страхових послуг в Україні.

Тому *метою наукової роботи* є обґрунтування тенденцій і перспектив розвитку страхового ринку в Україні.

Завданнями дослідження є: дослідження теоретичних засад розвитку страхового ринку в Україні; аналіз та оцінка розвитку страхового ринку в Україні; визначення векторів розвитку страхового ринку в Україні.

У науковій роботі використано теоретично–аналітичні та економіко–математичні методи, що дозволили зробити комплексну оцінку розвитку страхового ринку. Методи порівняльного аналізу, статистичних групувань та графічні методи.

Ключові слова: страхування, ринок страхування, перестраховування, функції страхування, класифікація страхування, ризик-менеджмент.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
1. Теоретико-методичні засади розвитку страхового ринку в Україні	5
2. Аналіз розвитку страхового ринку в Україні	13
3. Діагностика напрямків розвитку страхового ринку в Україні	22
ВИСНОВКИ	28
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	30

ВСТУП

Страховання створює гарантії для інвесторів щодо вкладання капіталу, власникам – щодо розширення бізнесу. Тому роль страхування полягає у можливості перекинути відповідальність за наслідки ризикових подій страховиків за невелику плату.

Теоретичні та прикладні засади страхування досліджували багато вчених–економістів як вітчизняних, так і зарубіжних, зокрема Базилевич В.Д., Бас–Юрчишин М.А., Безугла В.О., Бойко Л.О., Ваніна Д.А., Гаманкова О.О., Говорушко Т., Каламбет С.В., Клапків Ю.М., Козьменко О.В., Постіл І.І., Райхер В.К., Слободанюк О.В., Толкачева Г.В., Теремус О.М., Фисун В. І., Шаповал Л.П., Якімова А. М., Ярова Г. М., Яценко І. та інші. Разом з тим, розмаїття підходів до дослідження зазначеної теми не вирішило усіх наявних проблем, що супроводжують розвиток страхового ринку України.

Об'єктом дослідження є розвиток страхового ринку в Україні.

Предметом дослідження є теоретичні та прикладні засади розвитку страхового ринку в Україні.

Наукова новизна роботи полягає в дослідженні теоретичних засад розвитку страхового ринку в Україні, відповідно до яких зосереджено увагу на важливості розвитку перестраховання як невід'ємного елементу ризик-менеджменту страхової організації.

Теоретично–інформаційною базою виступили нормативні та законодавчі акти, статистична звітність, літературні джерела та наукові дослідження з проблем розвитку страхового ринку в Україні.

1. Теоретико-методичні засади розвитку страхового ринку в Україні

У сучасних умовах розвитку ринкової економіки, кожна господарська операція, а також суспільні та індивідуальні дії, супроводжуються певним ризиком, що, в свою чергу, породжує попит на послуги страхових компаній.

За дослідженнями Яценко І., Говорушко Т., страхування має такі характерні риси, які виділяють його з інших економічних категорій [24]:

1. наявність двох сторін: страховика і страхувальника;
2. цільове призначення створюваних грошових фондів та їх витрати лише на покриття втрат в завчасно обумовлених випадках;
3. замкнутість перерозподільних відносин між учасниками страхування;
4. часовий і міжтериторіальний розподіл ресурсів;
5. еквівалентність відносин, тобто поверненість платежів, оскільки вони призначені для виплат спільноті страхувальників.

Найпоширеніші підходи до трактування поняття «страхування» подано у таблиці 1.

Таблиця 1

Підходи до визначення сутності поняття «страхування»

<i>Джерело</i>	<i>Визначення поняття «страхування»</i>
ЗУ «Про Страхування»	вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних осіб та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати фізичними та юридичними особами страхових платежів (внесків, премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів [1]
Фисун В.І., Ярова Г.М.	спосіб захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб в умовах ринкової економіки [23, с.14]
Гаманкова О.О.	економічна категорія, котра виражає відносини не тільки розподілу, але й обміну. Саме розподільні і частково – обмінні відносини, пов'язані із формуванням та використанням цільових грошових фондів, призначених для страхового захисту, є предметом теорії страхування [9]
Базилевич В. Д. Базилевич К. С.	спосіб захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб в умовах ринкової економіки [2]
Райхер В. К.	форма організації централізованого в тому чи іншому масштабі страхового фонду за рахунок децентралізованих джерел: з внесків в цей фонд, які здійснюють його учасники [17]
Каламбет С. В. Якимова А. М. Горб В. А.	по–перше – це спосіб захисту інтересів підприємств та окремих громадян в умовах ринкової економіки; по–друге – це певна система відносин, в яких бере участь як мінімум дві сторони– страховик і страхувальник [13]

Відповідно до визначених характеристик, страхування будемо розглядати як економічну категорію, що характеризує систему захисту інтересів підприємств та окремих громадян.

За словами Бойко Л.О., страхові компанії відіграють велику роль у стимулюванні господарської активності учасників ринку, який створює конкурентне середовище, що викликає потужну психологічну мотивацію їх економічної діяльності. Страхування насамперед створює для всіх учасників рівні права, можливість отримати вигоду, надає впевненості в розвитку бізнесу. В такому аспекті страхування можна розглядати як форму фінансового посередництва, яка забезпечує формування та цільове використання спеціальних грошових фондів [4, с.137].

За дослідженнями Яценко І., Говорушко Т., економічна сутність страхування проявляється в його функціях, які обумовлюють суспільне призначення даної категорії. До таких функцій науковцями віднесено [24]:

1. Ризикову, адже страхування пов'язане з ризиковим характером виробництва. В рамках дії ризикової функції здійснюється перерозподіл грошової форми вартості серед учасників страхування у зв'язку з наслідками випадкових страхових подій;

2. Попереджувальну функцію. Значна частина перерозподільних відносин пов'язана з функціонуванням попереджувальних заходів по зменшенню страхових ризиків. Разом з тим організація цих відносин часто залежить від рівня захищеності майна і життя страхувальників, від настання страхової події;

3. Заощаджувальну функцію. Довгострокові види страхування є засобом накопичення населенням коштів до настання певної події в їх житті аж до закінчення строку страхування.

Погоджуючись з підходом науковців, вважаємо за доцільне усі функції страхування розділити на 2 групи – превенції і страхового захисту та накопичення і інвестицій, через які власне і розкривається вплив страхування на соціально-економічний розвиток країни (рис.1).

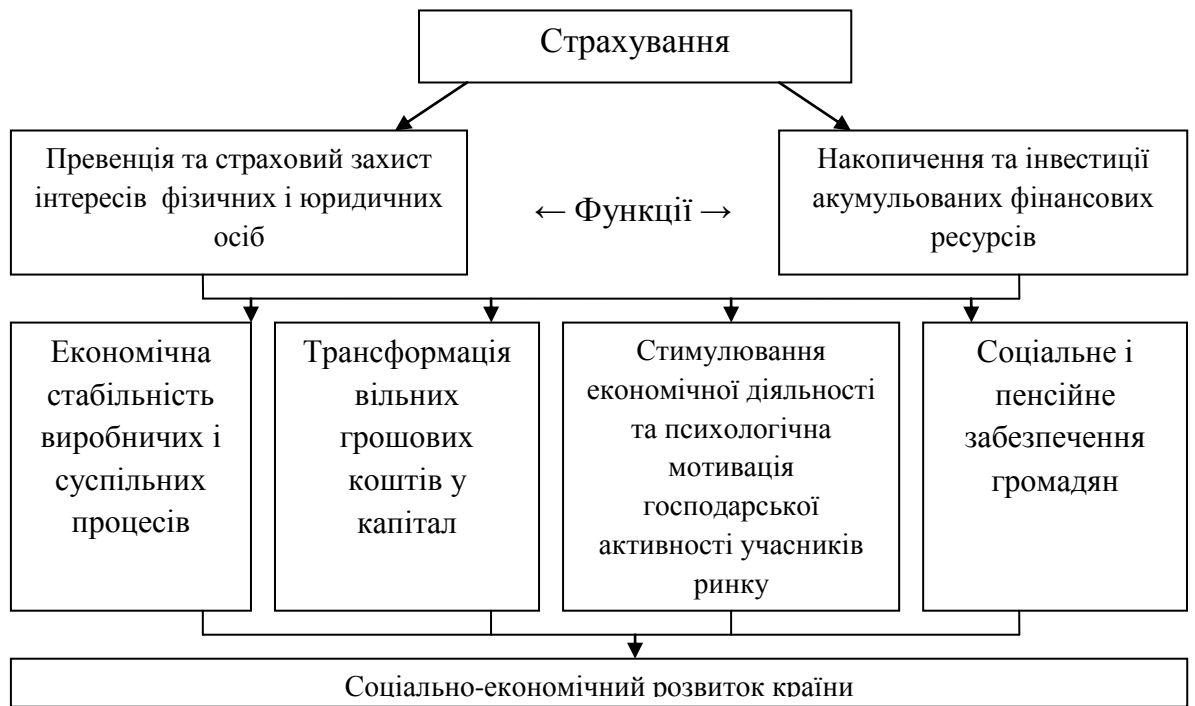

Рис.1. Вплив страхового ринку на соціально-економічний розвиток країни

Функції страхування реалізуються через страховий ринок. Підходи науковців до розкриття сутності страхового ринку різняться залежно від змістовних характеристик, які вкладаються у це поняття: соціально-економічне середовище; сукупність страхових організацій; система соціально-економічних відносин тощо.

За словами І. В. Фисун, Г. М. Ярової, страховий ринок – це складова ринку фінансових послуг, сфера діяльності учасників страхового ринку з метою надання та споживання страхових послуг. Під страховим ринком розглядається сукупність економічних відносин між його учасниками з приводу купівлі–продажу страхових послуг, у процесі котрих формуються попит, пропозиція й ціна на страхові послуги, укладаються договори страхування та виконуються зобов’язання згідно з ними. Товаром на страховому ринку виступає страхова послуга – специфічний товар, що реалізується страховиком на договірній основі за авансовані кошти страхувальника з метою отримання прибутку та задоволення потреб страхувальника щодо захисту його економічних інтересів від наслідків раптових несприятливих подій (страхових випадків) [23, с.48].

За дослідженнями Клапківа Ю.М., з метою визначення обсягу попиту на страхові послуги, ринок страхових послуг використовує теорію альтернативних затрат. Адже, попит на страхові послуги перебуває в оберненій залежності від її вартості та у прямій від розмірів страхового покриття. Споживач має цілий ряд альтернатив придбанню страхової послуги, по-перше, це самострахування, яке може супроводжуватись формуванням власних резервних фондів або відмовою від участі у високо ризикових проектах. Альтернативою може служити державна підтримка чи схожі державні програми. Водночас теорія альтернативних витрат на ринку страхових послуг стосується і страхової компанії на етапі прийняття страхового ризику [14, с.46].

Вирізняють різні види страхування, що системі формують класифікацію страхування (табл.2).

Таблиця 2

Класифікація страхування

<i>Ознаки страхування</i>	<i>Види страхування</i>
За формою проведення	Обов'язкове
	Добровільне
За спеціалізацією страховика	Ризикове страхування
	Накопичувальне страхування
За змістом небезпеки	Аварійне
	Морське
	Технічних ризиків
	Кредитних ризиків
За статусом страховика	Державне
	Комерційне
	Взаємне
За статусом страхувальника	Страхування фізичних осіб
	Страхування юридичних осіб
За галузевою ознакою	Майнове
	Особисте
	Відповідальності

Окрім визначених у таблиці видів страхування, розрізняють також види страхування за галузевою ознакою з поділом на підгалузі.

Наведена вище класифікація видів страхування свідчить про його багатогранність, що вимагає побудови системи страхових послуг, які реалізуються на страховому ринку.

Основними методами страхування є повне та часткове страхування. При цьому, повне страхування покриває весь конкретний ризик, тобто максимально можливий збиток вибраного класу страхових подій. Часткове страхування – обмежує відповідальність страховика, залишаючи частину ризику страхувальнику.

У свою чергу, часткове страхування поділяється на пропорційне та непропорційне. Пропорційне страхування передбачає використання системи пропорційної страхової відповідальності. Непропорційне страхування призначене для розширення можливостей з управління ризику за допомогою страхування. Участь страховика в покритті збитків визначають системи страхування. Система страхової відповідальності встановлюється не за бажанням страхувальника, а у відповідності до страхового законодавства та встановлених правил страхування. Системи страхування – це взаємозв'язок між страховою сумою, вартістю об'єкта страхування, розміром страхового відшкодування та збитку страхувальника, який здійснюється на основі математичних розрахунків за певним алгоритмом [3, с.45].

Страхування є ризиковим процесом. У зв'язку з цим виникає поняття страхового ризику – це певна подія, на випадок якої проводиться страхування і яка має ознаки ймовірності та випадковості настання.

За можливістю страхування вирізняють страхові та нестрахові ризики. Страхові ризики – це ризики, рівень допустимих збитків для яких легко визначити, і тому страхова компанія готова їх відшкодувати. Наприклад, майнові ризики (небезпека виникнення збитків від лиха, яке призводить до прямої і непрямой втрати власності); ризики, пов'язані з юридичною відповідальністю (небезпека виникнення втрат через користування автомобілем, перебування у будівлі роду занять, виробництва товарів,

професійних помилок); особисті ризики (небезпека виникнення втрат в результаті передчасної смерті, непрацездатності, старості).

Нестрахові ризики – це ризики, страхування яких уникають більшість страхових компаній через те, що вірогідність пов'язаних з ними збитків майже непередбачувана. До них відносяться:

- ринкові ризики - чинники, які можуть призвести до втрати власності або доходу, такі як сезонні або циклічні зміни цін, байдужість споживачів ін.;

- політичні ризики - небезпека виникнення таких подій, як зміна уряду, війна, обмеження вільної торгівлі, необґрунтовані або надмірні податки, обмеження вільного обміну валюти;

- виробничі ризики - небезпека таких чинників, як неекономічна робота устаткування, брак сировинних ресурсів, страйки, прогули, конфлікти;

- особисті ризики - небезпека таких чинників, як безробіття, бідність внаслідок розлучення, недостатній рівень освіти, відсутності можливості отримати роботу.

Окрім чужих ризиків, що приймаються на страхування за укладеними договорами, у процесі діяльності у страхової компанії виникає ряд власних ризиків, у тому числі тих, що виникають внаслідок її інвестиційної діяльності. Саме тому, запорукою стабільної і успішною діяльності будь-якого страховика є розробка і застосування ефективного механізму управління ризиком.

Механізм управління ризиком – це сукупність аналітичних, організаційних та фінансових заходів, що мають комплексний, послідовний характер, спрямовані на зменшення або запобігання негативним наслідкам настання ризиків [3, с.63]. Ризик-менеджмент в рамках всієї організації, або інтегрований ризик-менеджмент, передбачає не тільки зв'язок всіх чинників, причин і видів ризику, але і обов'язкове врахування взаємозв'язку всіх елементів системи управління ризиками. Крім того, його мета полягає не тільки в скороченні можливих збитків у разі реалізації ризикової події, але й у збільшенні переваг шляхом використання потенційних можливостей від ефективного управління ризиками [6].

Схематично систему ризик-менеджменту у страхуванні зображено на рис. 2.

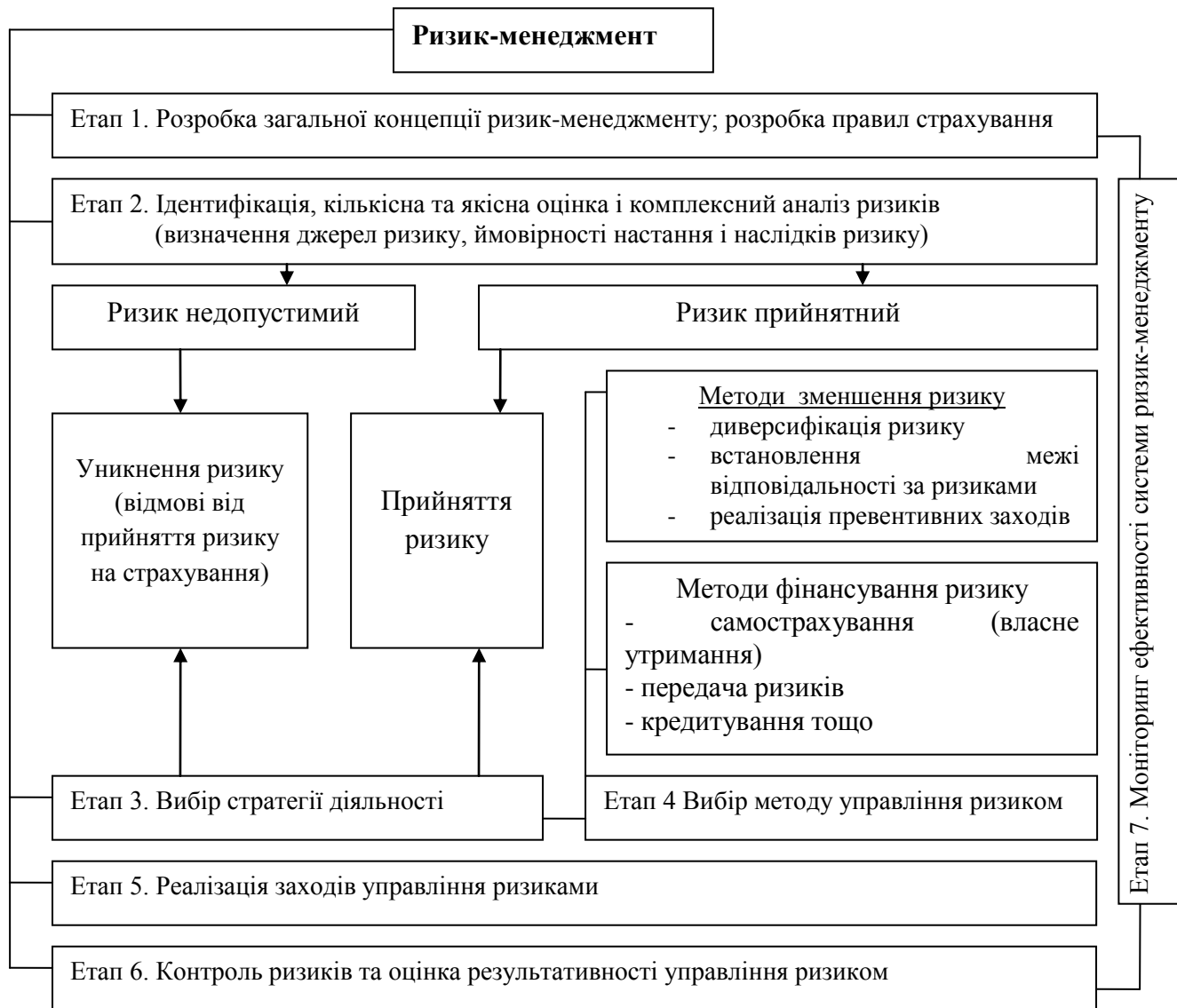

Рис.2. Система ризик-менеджменту у страхуванні

Існує 3 основні групи методів фінансування ризиків: самострахування (власне утримання ризиків), передача ризику і кредитування.

Основним джерелом покриття збитків внаслідок страхових випадків за ризиками у страховій діяльності є кошти сформованих страхових резервів. Межа відповідальності страховика за прийнятими на страхування ризиками є лімітом власного утримання. Цей показник залежить від низки факторів : обсяг страхових премій; дохідність чи збитковість конкретного виду страхування та конкретної групи ризиків; величина витрат на ведення справи; територіальний

розподіл застрахованих об'єктів і кумуляція збитків; наявність у компанії досвідчених і кваліфікованих спеціалістів тощо.

Високий ліміт власного утримання впливає на фінансову стійкість страховика. І хоча в більшості випадків межа відповідальності за прийнятими ризиками встановлюється страховиками самостійно, існують і певні законодавчі обмеження. Зокрема, ст.30 ЗУ «Про страхування» [1] передбачено, що у разі, якщо страхова сума за окремим об'єктом страхування перевищує 10 відсотків суми сплаченого статутного фонду і сформованих вільних резервів та страхових резервів, страховик зобов'язаний укласти договір перестраховання.

При перестрахованні страховик передає частку відповідальності, а також страхові премії за договором страхування перестраховику.

Перестраховання для страхової компанії - це необхідна умова, яка забезпечує платоспроможність страхової компанії та створення збалансованого страхового портфеля і гарантує фінансову стабільність компанії - навіть при дії несприятливих чинників, наприклад, при коливаннях курсу гривні, значних обсягах страхових виплат і т. п [10].

Залучення кредитних ресурсів для відшкодування збитків від реалізації страхових ризиків з точки зору страхової компанії є небажаним явищем, оскільки збільшує фінансові витрати страховика та негативно впливає на фінансовий результат діяльності компанії. Виникнення потреби у позикових фінансових ресурсах для покриття поточних зобов'язань страховика може свідчити також про наявність недоліків у тарифній політиці або політиці управління резервами страхової компанії [5].

Отже, страхування є важливим напрямком економічного розвитку країни, від якого у значній мірі залежить підтримка суб'єктів господарювання через забезпечення страхового захисту для фізичних та юридичних осіб, а також відбувається інвестування економіки через акумулювання значних обсягів фінансових ресурсів.

2. Аналіз розвитку страхового ринку в Україні

Страхова діяльність в Україні займає порівняно незначне місце серед інших видів економічної діяльності (рис. 3).

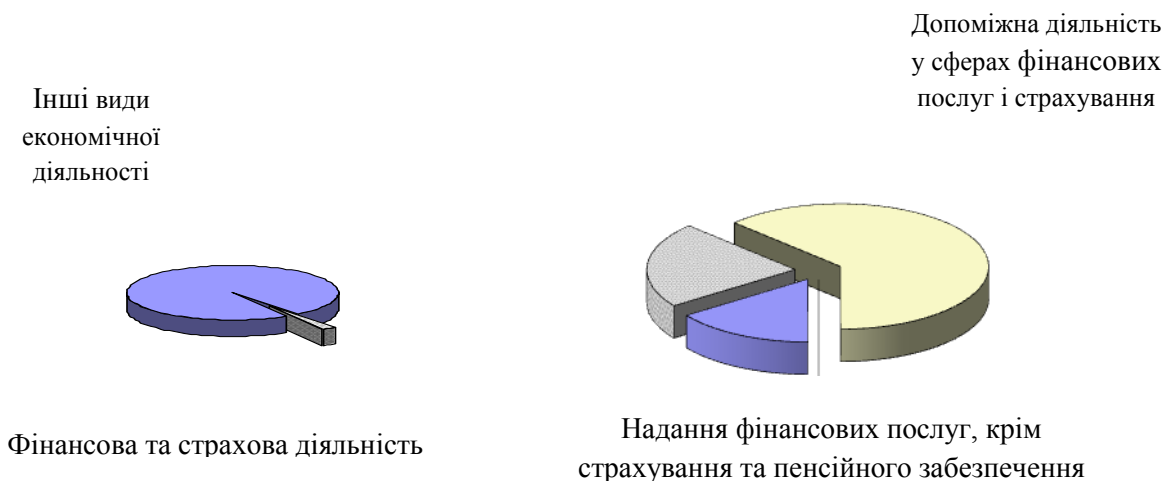

Рис. 3. Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) за сферою «Фінансова та страхова діяльність» в Україні у 2017 році

І хоча ринок страхових послуг є другим за рівнем капіталізації серед інших небанківських фінансових ринків, впродовж останніх років існує стабільна тенденція до зменшення кількості страхових компаній, як тих, що займаються страхуванням життя (СК-life), так і тих, що займаються іншими видами страхування (СК non-life) (рис.4).

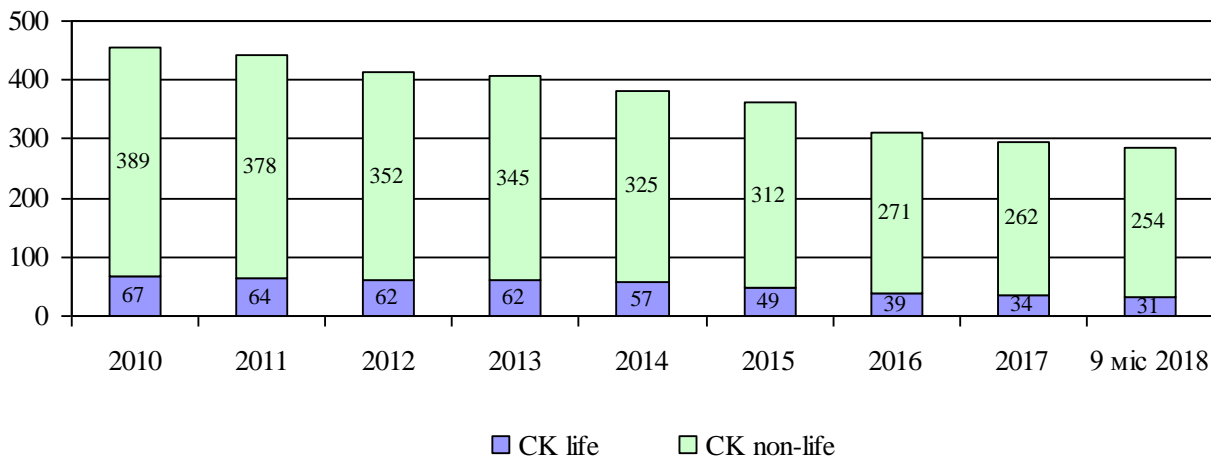

Рис.4. Кількість страхових компаній у 2010-2018 рр. од

Незважаючи на зменшення кількості страхових компаній, протягом періоду 2012-2018 рр. зафіксований ріст обсягу валових та чистих страхових премій (табл.3). Чисті страхові премії – розраховані як валові за мінусом частки страхових премій, що сплачуються перестраховикам-резидентам (компенсовані перестраховиками-резидентами).

Таблиця 3

Основні показники розвитку страхового ринку протягом 2012–2018 років [12]

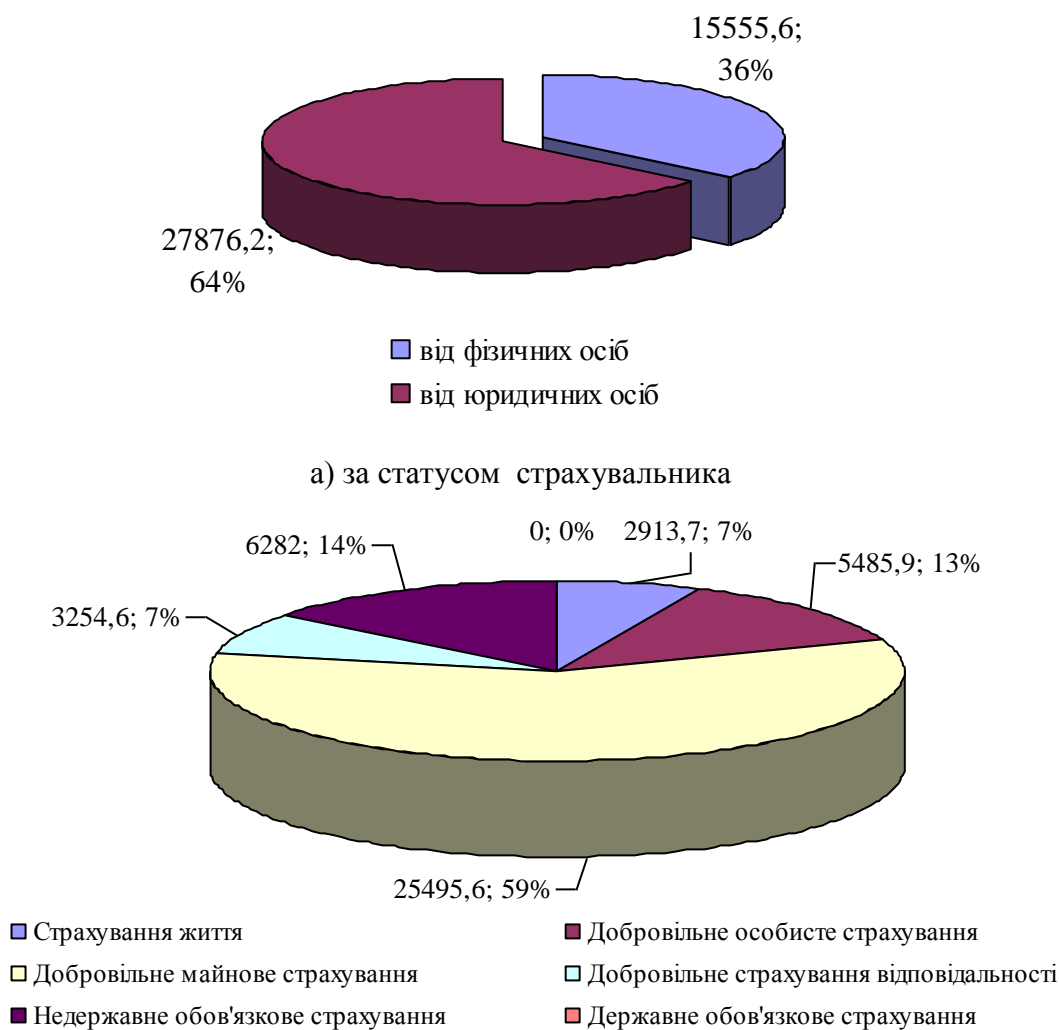
Показник	2012	2013	2014	2015	2016	2017	9 міс. 2018	Темпи приросту	
								2016/ 2015	2017/ 2016
Кількість договорів страхування, тис.од									
Кількість договорів, крім договорів з обов'язкового страхування від нещасних випадків на транспорті, у т.ч.:									
– з фізичними особами	35204,8	87328,5	35 975,7	109 106,8	61 272,8	70 658,2	58648,7	-43,8	15,3
Кількість договорів з обов'язкового особистого страхування від нещасних випадків на транспорті	142952,0	97952,0	98 737,5	93322,5	118198,4	114824,7	94663,8	26,7	-2,9
Страхова діяльність, млн.грн									
Валові страхові премії, у т. ч.:	21508,2	28661,9	26 767,3	29 736,0	35 170,3	43431,8	34875,3	18,3	23,5
зі страхування життя	1809,5	2476,7	2 159,8	2 186,6	2 756,1	2913,7		26,0	5,7
Валові страхові виплати, у т. ч.:	5151,0	4651,8	5 065,4	8100,5	8839,5	10536,8	8754,5	9,1	19,2
зі страхування життя	82,1	149,2	239,2	491,6	418,3	556,3		-14,9	33,0
Рівень валових виплат, %	23,9%	16,2%	18,9%	27,2%	25,1%	24,3%	25,1%	-7,7	-3,2
Чисті страхові премії	20277,5	21551,4	18 592,8	22 354,9	26 463,9	28494,4	25388,5	18,4	7,7
Чисті страхові виплати	4970,0	4566,6	4 893,0	7 602,8	8 561,0	10256,8	8467,0	12,6	19,8

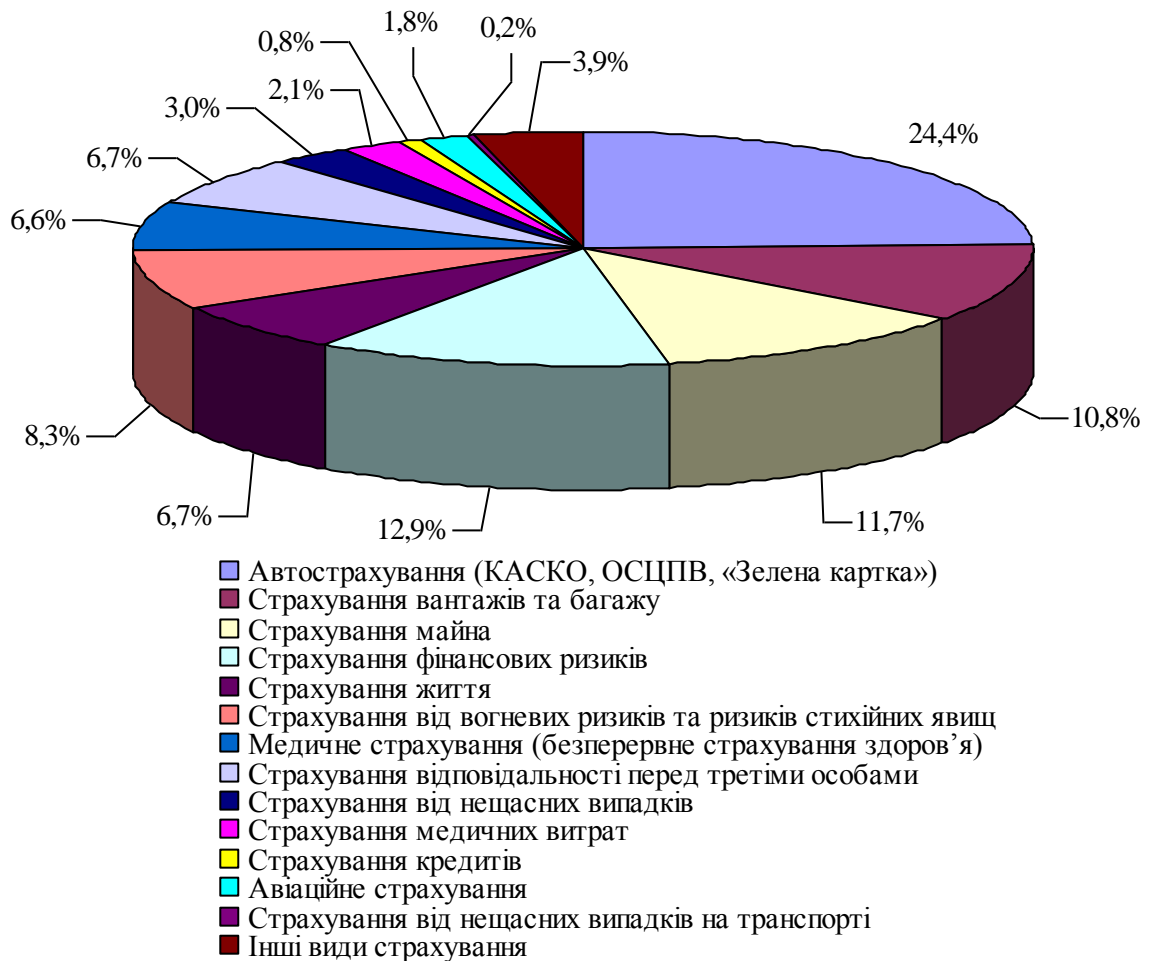
Зростання страхових премій зумовило зростання і страхових виплат, які у 2016 році збільшились на 9,1 %, а у 2017 році – на 19,2% в порівнянні з попереднім роком.

Динаміка кількості договорів страхування не є стабільною: максимальний показник (крім договорів з обов'язкового страхування від нещасних випадків на транспорті) зафіксовано у 2015 році – 109106,8 тис.од, тоді як у 2016-2017 рр. спостерігався спад даного показника.

Більш стабільним є показник кількості договорів з обов'язкового особистого страхування від нещасних випадків на транспорті, які займають близько 70,0% загальної кількості укладених договорів. Їх кількість у 2016-2017 рр. збільшилась приблизно на 25,0 % в порівнянні з 2015-м, а за 9 місяців 2018 року уже досягнуто рівня 82,4 % обсягу укладених договорів 2017-го року.

Структура валових страхових премій за 2017 рік зображена на рис. 5.

в) за видами страхування (підгалузі)

Рис. 5. Структура валових страхових премій, млн. грн. (складено за [12])

Як бачимо, лише близько третини валових страхових премій надходять від фізичних осіб, решта – від юридичних.

У структурі страхових премій 7% припадає на страхування життя, решта 93% – на інші види страхування, серед яких левову частку займає майнове страхування (близько 59,0% валових страхових премій). Лідером за часткою валових страхових премій по праву є авто страхування (24,4%), наступними страхування фінансових ризиків, майна, вантажів і багажу. Найменш вагомими у структурі валових страхових премій (менше 2,0%) є страхування від нещасних випадків на транспорті, страхування кредитів і авіаційне страхування.

Рівень валових страхових виплат (відношення валових виплат до валових премій) станом на 31.12.2017 становив 24,3% (за 9 міс. 2018 р. – 25,1%). Більше, ніж загальний по ринку, цей показник спостерігався за такими видами

страхування: медичне страхування – 58,0% (у 2016 – 56,9%), обов’язкове страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів – 47,1% (38,9%), добровільне особисте страхування – 38,7% (40,8%), недержавне обов’язкове страхування – 37,9% (33,4%), страхування фінансових ризиків – 33,6% (26,0%)

Розмір валових страхових виплат за 2017 рік становив 10 536,8 млн. грн., у тому числі з видів страхування, інших, ніж страхування життя – 9 980,5 млн. грн. (або 94,7%), зі страхування життя – 556,3 млн. грн. (або 5,3%).

У структурі чистих страхових виплат станом на 31.12.2017 найбільша питома вага страхових виплат припадає на такі види страхування, як: автострахування (КАСКО, ОСЦПВ, «Зелена картка») – 4 802,9 млн. грн. (або 46,8%); страхування фінансових ризиків – 1 803,6 млн. грн. (або 17,6%); медичне страхування становить 1 671,6 млн. грн. (або 16,3%); страхування життя – 556,3 млн. грн. (або 5,4%); страхування медичних витрат – 261,4 тис. грн. (або 2,5%); страхування кредитів – 261,3 млн. грн. (або 2,5%); страхування майна – 260,6 млн. грн. (або 2,5%).

Показники концентрації страхового ринку подано у таблиці 4.

Таблиця 4

Концентрація страхового ринку за 2017-2018 рр. [12]

Перші (Топ)	Страхування "Life"				Страхування "non-Life"					
	2017		9 міс.2018		2017			9 міс.2018		
	Надходження премій, млн..грн	Частка на ринку, %	Надходження премій, млн..грн	Частка на ринку, %	Надходження премій, млн..грн	Частка на ринку, %	Кількість СК, які більше 50% страхових премій отримали від перестраховальників	Надходження премій, млн..грн	Частка на ринку, %	Кількість СК, які більше 50% страхових премій отримали від перестраховальників
Топ 3	1586,6	54,5	1496,3	54,6	8641,5	21,3	2	4791,4	14,9	2
Топ 10	2794,7	95,9	2650,7	96,7	17751,9	43,8	4	12734,2	39,6	4
Топ 20	2911,0	99,9	2740,0	100,0	25501,6	62,9	9	19992,9	62,2	9
Топ 50	2913,7	100,0	-	-	35651,4	88,0	13	28440,2	88,5	11
Топ 100	-	-	-	-	39547,9	97,6	16	31481,2	98,0	13
Топ 150	-	-	-	-	40318,0	99,5	17	32042,6	99,7	16
Всього по ринку	2913,7	100,0	2741,1	100,0	40518,1	100,0	28	32134,2	100,0	23

Відтак, не зважаючи на кількість активних гравців на ринку страхування, фактично основну частку валових страхових премій – близько 88,0% – акумулюють 50 СК «non-Life» (19,0% всіх СК «non-Life») та близько 96,0% – 10 СК «Life» (29,4% всіх СК «Life»).

ТОП 10 рейтингу страхових компаній України у 2018 році за версією порталу Страхування України [16] подано у таблиці 5. Даний рейтинг оснований на мультифакторному аналізі і включає такі показники , як: активи, рівень виплат, страховий фонд, частка збору премій за видами страхування, прозорість відомостей про роботу страховика.

Таблиця 5

Топ 10 страхових компаній України [6]

№	Страхова компанія	Премії, тис.грн	Виплати, тис.грн	Рівень виплат, %
1	UNIQA (УНИКА)	1 702 912,0	617 101,0	36,24
2	АХА Страхование	1 678 704,0	817 672,0	48,71
3	PZU Украина	1 287 794,8	453 769,7	35,24
4	ИНГО Украина	1 064 474,0	549 711,5	51,64
5	ТАС	1 023 863,0	371 336,8	36,27
6	Украинская Страховая Группа	817 283,3	385 143,0	47,12
7	Провидна	813 355,8	484 330,5	59,55
8	Универсальная	648 291,7	147 760,0	36,7
9	Альфа Страхование	576 622,4	151 713,4	26,31
10	Княжа	497 844,3	243 398,1	48,89

На страховому ринку спостерігається тенденція до якісного розвитку страховиків, коли слабкі гравці відсіюються, а панівне становище займають компанії, що мають чималий досвід роботи на страховому ринку, розвинену мережу філій і представництв, та пропонують клієнтам широке коло диверсифікованих страхових послуг.

За даними статистики, на підприємствах сфери страхування у 2017 році було зайнято 23,8 тис.осіб (на 49,9% менше порівняно із 2012-м роком). Витрати на персонал та середня заробітна плата працівників галузі подано у таблиці 6.

Як бачимо, витрати на персонал у сфері страхування не мають постійної тенденції до зростання. Якщо у 2012–2014 роках спостерігалась позитивна тенденція, то у 2015–2016 роках спостерігається зменшення, а у 2017 році знову зростання на 66,6 млн.грн. Така ситуація зумовлена, в основному, скороченням кількості найманих працівників і підняттям рівня мінімальної заробітної плати.

Таблиця 6

Витрати на персонал та середня заробітна плата працівників у сфері страхування

Показники	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Витрати на персонал, всього, млн.грн.	1812,7	1834,3	1943,6	1809,6	1794,4	1844,4
Кількість найманих працівників, тис.осіб	47,3	41,4	32,3	27,8	28,4	23,8
Середньомісячна заробітна плата, грн.	3193,6	3692,2	5014,4	5424,5	5265,3	6458,0

В цілому, рівень рентабельності операційної діяльності у сфері страхування зображено на рис. 6.

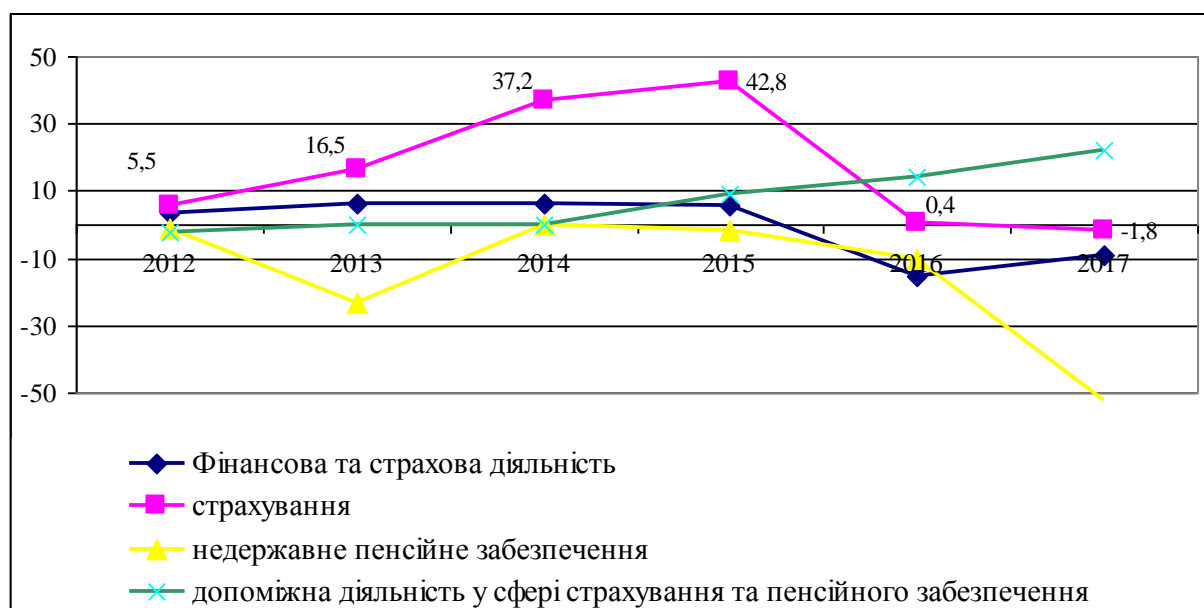

Рис.6. Рівень рентабельності операційної діяльності фінансової та страхової діяльності у 2012-2017 рр.

Як бачимо, операційна діяльність зі страхування була рентабельною протягом 2012–2016 років, тоді як у 2017 році збитковість склала 1,8 %. При цьому, слід відмітити, що страхування є більш рентабельним за інші види

фінансових послуг. Рентабельність усієї діяльності у галузі страхування є нижчою за рентабельності операційної діяльності (рис.7).

Рис. 7. Рівень рентабельності діяльності підприємств сфери страхових послуг в Україні

Отже, на основі проведеного аналізу можна зробити висновки про тенденції розвитку страхового ринку України.

Після кількісного багатоманіття страхового ринку, спостерігається тенденція до відсіювання «слабких» гравців, що йде на користь не лише клієнтам, а й власне страховим компаніям, які трансформуються у серйозних гравців фінансового ринку. В результаті цього страховий ринок є досить концентрованим.

Впродовж періоду 2012-2018 року спостерігається тенденція до зростання обсягів страхових премій і виплат, але це зростання відбувається надто повільними темпами. Найбільш вагомими серед видів страхування є авто страхування, страхування майна, вантажів і багажу, фінансових ризиків. В той час, як інші види страхування (медичне страхування, авіаційне страхування, страхування відповідальності, інноваційні види страхування) потребують поштовху до розвитку.

Серед основних факторів, які негативно впливають на стан розвитку страхового ринку впродовж останніх років, виділяють [7]:

- зростання тарифів на страхові послуги для забезпечення достатності коштів для формування страхових резервів внаслідок інфляційних процесів;
- військові дії на сході країни;
- обмеження бюджетів корпоративних клієнтів у результаті зниження їх ділової активності та зростання продуктивних витрат;
- низький рівень якості активів страхових компаній за рахунок завищення вартості цінних паперів, розміщення депозитів у проблемних банківських установах;
- зниження попиту на страхові послуги в умовах зниження платоспроможності населення країни,
- низький рівень довіри до вітчизняних фінансових установ;
- низька страхова культура населення країни;
- необхідність забезпечення страховиками своєчасного здійснення страхових виплат за договорами довгострокового страхування життя;
- відсутність механізмів податкового стимулювання інвестиційної активності страхових компаній;
- відсутність чіткої політики у сфері державного регулювання й ефективного нагляду за діяльністю суб'єктів ринку

3. Діагностика напрямків розвитку страхового ринку в Україні

Фінансовий ринок України, і страховий зокрема, на сьогоднішній день розвивається у досить складних і напружених умовах, причиною яких є конфлікт на сході країни, інфляція і девальвація гривні, підвищення рівня безробіття і зменшення купівельної спроможності населення, спад ділової активності і, як наслідок, зниження інвестиційної привабливості України для іноземних інвесторів.

Відтак, особливої актуальності набирає пошук шляхів підвищення ефективності діяльності та фінансової стійкості страхових компаній. Одним із напрямів їх досягнення, на нашу думку, є активний розвиток перестраховування, як невід'ємного елемента системи управління ризиками на страховому ринку, забезпечення його стабільності і економічної безпеки.

Згідно дослідження Фисун І.В. і Ярової Г.М. [22], перестраховування, що виражається у співпраці з потужними перестраховиками, здатними забезпечити ефективний вторинний перерозподіл ризику страховика, є обов'язковим фактором забезпечення фінансової стійкості страхової компанії (рис.8).

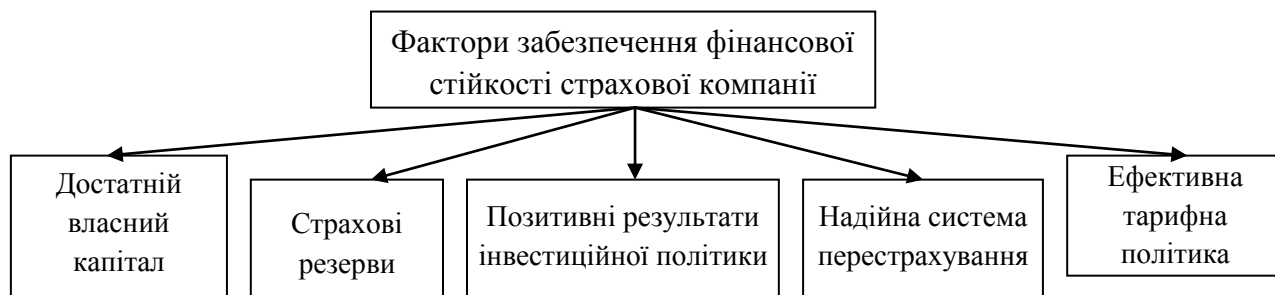

Рис.8. Фактори забезпечення фінансової стійкості страховика [22]

Згідно дослідження Воронченко О.В. та Харченко А.Ю. [8], вітчизняний ринок перестраховування пройшов декілька етапів становлення, а вплив світових процесів інтеграції і глобалізації триває по сьогодні (рис. 9).

Рис. 9 .Етапи становлення вітчизняного ринку перестраховування [8]

Розглянемо основні тенденції розвитку перестраховування в Україні (табл.7).

Таблиця 7

Основні показники розвитку перестраховування протягом 2012–2018 років,
млн.грн [12]

Показник	2012	2013	2014	2015	2016	2017	9 міс. 2018	Темпи приросту	
								2016/ 2015	2017/ 2016
Валові страхові премії	21508,2	28661,9	26 767,3	29 736,0	35 170,3	43431,8	34875,3	18,3	23,5
Сплачено на перестраховування:									
-перестраховикам-резидентам	1230,8	7110,4	8173,4	7381,1	8706,4	14937,4	9486,8	18,0	71,6
-перестраховикам-нерезидентам	1292,0	1634,4	1530,5	2530,2	3962,3	3396,2	2231,7	56,6	-14,3
Виплати, компенсовані перестраховиками:									
перестраховиками-резидентами	181,1	85,2	172,4	497,7	278,5	280,0	287,8	-44,0	0,5
перестраховиками-нерезидентами	356,7	401,5	468,5	848,1	954,7	928,2	1001,0	12,6	-2,8
Отримані страхові премії від перестраховувальників-нерезидентів	275,4	324,0	12,9	38,1	40,1	46,1	25,7	5,2	15,0
Виплати, компенсовані перестраховувальникам-нерезидентам	15,9	27,4	9,9	12,9	14,2	13,8	44,4	10,1	-2,8

Спостерігається тенденція до збільшення співвідношення вихідного перестраховування до валових страхових премій: у 2015 році цей показник становив 33,3 %, у 2016 р. – 36,0%, у 2017 році - 42,2 % - тобто, із обсягу валових страхових премій, одержаних страховиками за 2017 рік, 42,2% було сплачено перестраховикам (резидентам і нерезидентам). Набагато вищим, ніж в середньому по страхування, цей показник був у страхуванні вантажобагажу – 82,9%, у страхуванні фінансових ризиків – 70,7%, у страхуванні від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ – 63,4%, страхуванні майна – 62,2% (рис.10).

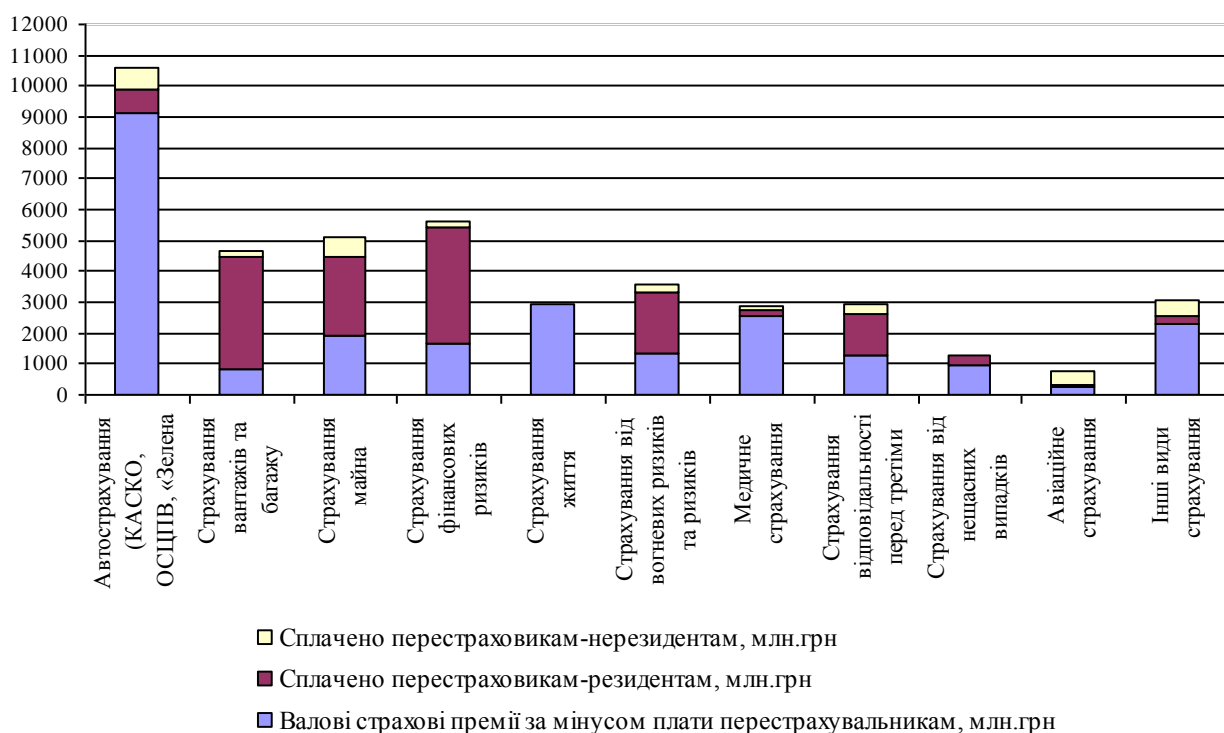

Рис.10. Співвідношення вихідного перестраховування до валових страхових премій за видами страхування у 2017 році

Ці чотири види страхування займають також перші позиції у структурі вихідного перестраховування за часткою сплачених страхових премій (рис.11).

Протягом 2015 – 2017 років змінювались обсяги вихідного перестраховування, відповідно зазнали змін і частки резидентів та нерезидентів у вихідному перестраховуванні. При зменшенні у 2017 році порівняно з 2016 роком операцій з перестраховування із страховиками-нерезидентами на 14,3% їх частка у вихідному перестраховуванні зменшилась до рівня 18,5%. Відповідно збільшилась частка резидентів з рівня 68,7% за 2016 рік, до рівня 81,5% за 2017

рік. Від загальної суми сплачених часток страхових премій на перестраховання нерезидентам найбільше сплачено до Швейцарії – 16,9%, Великобританії – 15,5%, Німеччини – 10,3%, Польщі – 9,7%, Австрії – 7,1%, Малайзії – 6,7% та Російської Федерації – 5,3%.

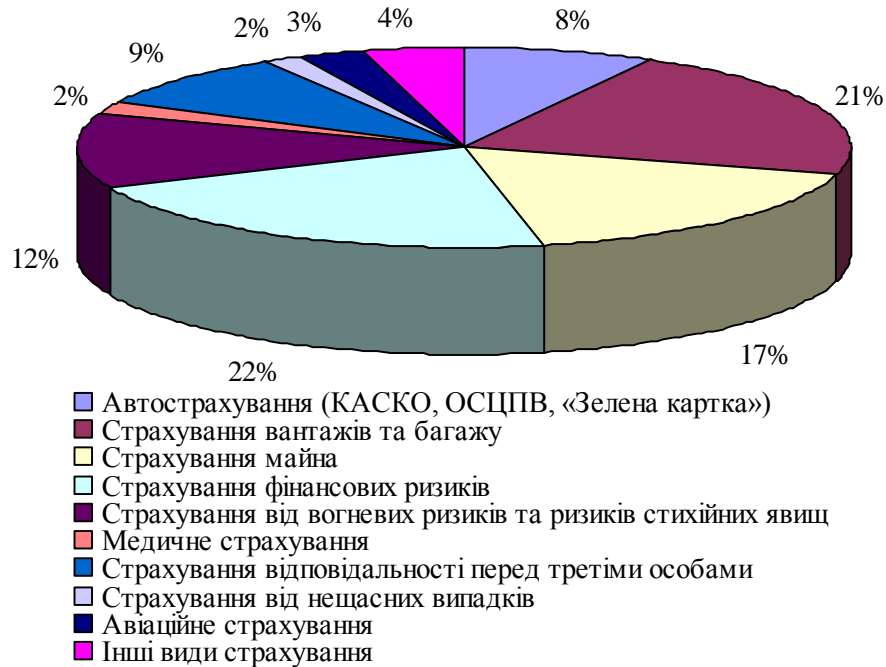

Рис.11. Структура вихідного перестраховання за видами страхування у 2017 р.

Співвідношення виплат, компенсованих перестраховиками-резидентами до одержаних ними страхових премій становило у 2017 році – 1,9%, у 2016 році – 3,2%. У 2015 році – 6,7 %, перестраховиками-нерезидентами – 27,3%, 24,1% та 33,5% відповідно.

Представлена інформація має двояке значення, з одного боку, може свідчити про недостатню фінансовому спроможність перестраховиків-резидентів для виконання свої зобов'язань, проте, з іншого боку, ймовірно, вітчизняні страхові компанії перестраховують у нерезидентів великі та катастрофічні ризики з високою ймовірністю настання [11] .

Роль перестраховання у розвитку страхового ринку України важко переоцінити. Його застосування здійснює позитивний вплив не лише на окремі

страхові компанії (мікрорівень), а й на страховий ринок і економічний розвиток держави в цілому (макрорівень) (рис.12).

Рис.12. Вплив перестраховання на страховий ринок і соціально-економічний розвиток країни

На розвиток перестраховання впливає низка чинників, які можна поділити на внутрішні та зовнішні. До внутрішніх факторів можна віднести законодавчу вимогу перестраховувати ризики, які перевищують 10% місткостей компаній «зарегульованість» зовнішнього перестраховальника, вплив перерахованої премії на податкові зобов'язання (від суми премії) та слабка капіталізація ринку внаслідок відкладеного інвестиційного попиту. До зовнішніх можна віднести великі місткості міжнародних перестраховиків, масова пропозиція офшорного перестраховання, вимоги до наявності рейтингів перестраховиків, резервування обмеження на обсяг перевезення та продажу валюти, концентрація міжнародного ринку перестраховання за рахунок злиттів та поглинань [21].

Нині необхідність у перестрахованні постійно зростає через охоплення страхуванням дедалі більшої кількості великих, специфічних, катастрофічних ризиків, а також у зв'язку з економічними процесами, що відбуваються в нашій країні [22]. Тому, зупинимось на визначенні пріоритетних напрямів розвитку перестраховання в Україні (рис.13).

Рис.13. Пріоритетні напрями розвитку перестраховання в Україні

Незважаючи на проблеми та кризові явища в економіці країни, український ринок перестраховання має значні перспективи розвитку. Перестраховання здатне забезпечити додаткові гарантії надійного страхового захисту, фінансову стійкість страховиків, а отже стане також чинником сприяння соціально-економічній стабільності та безпеки у суспільстві, а, як невід'ємний елемент фінансової системи, сприятиме забезпеченню синергетичного ефекту щодо нівелювання піків фінансової та економічної нестабільності.

ВИСНОВКИ

В процесі виконання наукової роботи вирішено науково-прикладне завдання – розроблено теоретичні та прикладні засади розвитку страхового ринку в Україні. Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки.

Обґрунтовано, що в науковій літературі існують різні підходи до дослідження суті страхування. Відповідно до проведеного аналізу, страхування будемо розглядати як економічну категорію, що характеризує систему захисту інтересів підприємств та окремих громадян.

Визначено, що запорукою стабільної і успішною діяльності будь-якого страховика є розробка і застосування ефективного механізму управління ризиком, відтак обґрунтовано систему ризик-менеджменту страхової організації.

Встановлено, що незважаючи на стабільну тенденцію до зменшення кількості страхових компаній, страховий ринок є другим за рівнем капіталізації серед інших небанківських фінансових ринків, а обсяг валових та чистих страхових премій стабільно зростає.

Охарактеризовано структуру валових страхових премій та встановлено, що не зважаючи на кількість активних гравців на ринку страхування, цей ринок є досить концентрованим : фактично основну частку валових страхових премій – близько 88,0% – акумулюють 50 СК «non-Life» (19,0% всіх СК «non-Life») та близько 96,0% – 10 СК «Life» (29,4% всіх СК «Life»). Отже, на страховому ринку спостерігається тенденція до якісного розвитку страховиків і відсіювання «слабких» гравців.

Обґрунтовано, що одним із напрямів підвищення ефективності діяльності та фінансової стійкості страхових компаній є розвиток перестраховання, як невід'ємний елемент системи управління ризиками на страховому ринку, забезпечення його стабільності і економічної безпеки.

Визначено основні тенденції розвитку перестраховання і напрями його впливу на страховий ринок і соціально-економічний розвиток країни. На

підставі проведеного дослідження обґрунтовано пріоритетні напрями розвитку перестраховання в Україні.

Доведено, що активний розвиток перестраховання сприятиме забезпеченню додаткових гарантій надійного страхового захисту, фінансової стійкості страховиків, а отже стане також чинником сприяння соціально-економічній стабільності та безпеки у суспільстві, а, як невід’ємний елемент фінансової системи, сприятиме забезпеченню синергетичного ефекту щодо нівелювання піків фінансової та економічної нестабільності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. ЗУ «Про страхування» № 85/96-ВР від 07.03.1996 р. [Електронний ресурс]/ Верховна Рада України // Законодавство України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>.

2. Базилевич В. Д. Страхувальний ринок України. – К.: Товариство «Знання» КОО, 2008. – 347 с.

3. Безугла В. О., Постіл І. І., Шаповал Л. П. Страхування: навч. посібник. – Центр учбової літератури, 2008. – 582 с.

4. Бойко Л. О. Проблемні питання розвитку страхового ринку України / Л.О. Бойко // Вісник соціально-економічних досліджень – 2012 – № 3 – ч. 2 – С. 137–143.

5. Братюк, В. П. Особливості процесу управління ризиками, прийнятими на страхування [Текст] / В. П. Братюк, К. Ю. Байса // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : В. А. Дерій та ін. – Тернопіль : Видавничополіграфічний центр ТНЕУ «Економічна думка», 2014. – Том 17. – № 1. – С. 112-119. – ISSN 1993-0259.

6. Ваніна Д. А. Ризик-менеджмент як основа ефективного функціонування страхової організації / Д. А. Ваніна // Наука й економіка. - 2014. - Вип. 4. - С. 16-23.

7. Волкова В. В. Тенденції розвитку страхового ринку в умовах нестійкого ринкового середовища / В. В. Волкова // Економіка і регіон. - 2016. - № 1. - С. 17-24.

8. Воронченко О.В. Ринок перестрахування в Україні: становлення, проблеми та перспективи розвитку [Електронний ресурс] / О. В. Воронченко, А. Ю. Харченко // Ефективна економіка. – 2017.– № 12. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5937>.

9. Гаманкова О.О. Теоретичні основи визначення страхування як економічної категорії / Формування ринкової економіки. – 2009. – № 21. – С.54–61.

10. Гусак А. С. Перестраховання та його роль у підвищенні корпоративної відповідальності страхового бізнесу [Текст] / А. С. Гусак // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: В. А. Дерій та ін. – Тернопіль: Видавничополіграфічний центр ТНЕУ «Економічна думка», 2015. – Том 19. – № 1. – С. 178-183. – ISSN 1993-0259.

11. Зоря С.П. Перестраховання як ключова складова стабільного функціонування страхового ринку [Електронний ресурс] / С.П. Зоря// Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. – 2016. - Режим доступу: <http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/handle/123456789/185>

12. Інформація про стан і розвиток страхового ринку України [Електронний ресурс] / Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері банків фінансових послуг. – Режим доступу: <https://www.nfp.gov.ua/ua/Informatsiia-pro-stan-i-rozvytok-strakhovoho-ryнку-Ukrainy.html>.

13. Каламбет С. В., Якімова А. М., Горб В. А. Організаційно–економічний механізм взаємодії страхових компаній з підприємствами в системі забезпечення їх фінансово-майнової безпеки [Електронний ресурс]/ - Режим доступу:http://eadnurt.diit.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/910/1/Kalamb_Ykim_Gorb.pdf.

14. Клапків Ю. М. Принципи функціонування ринку страхових послуг / Ю.М. Клапків // ДонДУУ, Менеджер. – № 2 (75). – 2017 р. – С.46–51.

15. Козьменко О. В. Страховий і перестраховий ринки в епоху глобалізації: монографія. – Суми, 2011. – 388 с.

16. Офіційний сайт порталу Страхування України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrstrahovanie.com.ua/>.

17. Райхер В. К. Общественно–исторические уровни страхования. –М.: Издво АН СССР, 1999.– 282 с.

18. Рейтинги журналу Форіншурер [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/ratings/nonlife/>.

19. Слободанюк О. В., Толкачева Г. В. Страхування як запорука відшкодування збитків при пошкодженні та втраті майна // Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. – Том 15. – Вип. 1 (32). – с.202–221.

20. Страхування. Конспект лекцій. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://buklib.net/books/22907/>.

21. Теробус О. М. Перестраховальний ринок та проблеми його розвитку в Україні / О. М. Теробус // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. : Економіка. - 2009. - Вип. 12. - С. 425-430.

22. Фисун І. В. Ярова Г. М. Перестраховування як ознака забезпечення фінансової стійкості страховиків / І. В. Ярова Г. М. Фисун // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. - 2011. - Вип. 7(1). - С. 150-154.

23. Фисун В. І., Ярова Г. М. Страхування. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 232 с.

24. Яценко І., Говорушко Т. Сутність та особливості страхової діяльності в умовах ринкових відносин [Електронний ресурс] / І.Яценко, Т.Говорушко. – Режим доступу: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/19123/1/233.pdf>.